

tarafından neşredilen "Kitâbü'l-Büyûf ve's-selem" bölümü de [Kahire 1954] Efgânî'ye nisbet edilmiş; eserin tamamını Mehmet Boynukalın neşretmiştir [I-XII, Beyrut 2012]); *Kitâbü'l-Âşâr* (I-II, Haydarâbâd 1383-1385/1963-1965; Beyrut 1413/1993; Efgânî'nin esere düştüğü geniş dipnotlar şerh mahiyetindedir; eserin neşri "Cenâ'iz" bahsinin son kısımlarına kadar gelebilmiştir); *Buhârî, et-Târîhu'l-kebir* (III/1-2, Haydarâbâd 1377-1378/1958-1959); *Tahâvî, el-Muhtaşar* (Kahire 1370/1950; Beyrut 1986); *Saymerî, Aḥbâru Ebî Ḥanîfe ve aşḥâbih* (Haydarâbâd 1394/1974; girişinde verilen bilgilerden eserin Ebü'l-Vefâ el-Efgânî, M. Zâhid Kevserî ve Ebû Bekir Muhammed el-Hâşimî'nin katkılarıyla neşredildiği anlaşılmaktadır); *Serahsî, Uşûlü'l-fıkh* (I-II, Kahire 1372-1373/1952-1953), *en-Nüket (Şerhu Ziyâdâtî'z-Ziyâdât; Attâbî'nin Şerhu Ziyâdâtî'z-Ziyâdât'* ile birlikte, Haydarâbâd 1378/1958; Lahor 1981); *Sadrüşşehîd, Şerhu Kitâbî'n-Nafakât li'l-Ḥaşşâf* (Haydarâbâd 1349/1931; sonraki baskılarda *Kitâbü'n-Nafakât* adıyla basılmışsa da metin ve şerh birbiriyle karışmış vaziyettedir; Efgânî metni tesbit etmeye çalışarak parantez içine almıştır, Beyrut 1404/1984), *Şerhu Edebi'l-kâdî* (Beyrut 1414/1994; talebesi Ebû Bekir Muhammed el-Hâşimî ile birlikte); *Zehbî, Menâkıbü'l-İmâm Ebî Ḥanîfe ve şâhibeyhi Ebî Yûsuf ve Muḥammed b. el-Ḥasen* (Kahire 1366/1946, M. Zâhid Kevserî ile birlikte); *Şemseddin eş-Şâmî, 'Ukûdü'l-cümân fi menâkıbi Ebî Ḥanîfe en-Nu'mân* (Haydarâbâd 1394/1974, talebesi Ebû Bekir Muhammed el-Hâşimî ile birlikte); *Şeybânî, el-Ḥüccce 'alâ ehli'l-Medîne* (nşr. Seyyid Mehdî Hasan el-Kîlânî, I-IV, Haydarâbâd 1385-1390/1965-1971; önsözün Efgânî tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır [a.g.e., I, 1-19]; eserin sonundaki "Kitâbü'd-Diyât" bölümünü de Efgânî tashih etmiştir [a.g.e., IV, 417]).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-Âşâr* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1413/1993, II, 326-327 (eser tamamlanmadan vefat eden Efgânî hakkında dipnotta bilgi verilmiştir); *Abdülfettâh Ebû Gudde, el-'Ulemâ'ü'l-'uzzab ellezîne âşerü'l-'ilme 'ale'z-zevâc*, Halep-Beyrut 1403/1983, s. 123-126 (Ebû Gudde, Efgânî hakkında verdiği mâlûmatın çoğunu söz konusu dipnotta zikredilen bilgilerden aldığını, ismini vermeden bu dipnotu yazan kişinin Efgânî'nin talebelerinden Ebû Bekir el-Hâşimî olduğunu belirtmiştir); *Ahmed Hân, Mu'cemü'l-maṭbû'âtî'l-'Arabiyye fi şibhi'l-kârretî'l-Hindiyeti'l-Bâkistâniyye*, Riyad 1421/2000, s. 166, 189, 239, 248, 261; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 756-757; M. Abdüşşehîd en-Nu'mânî, "Şilatü'l-İmâm

el-Kevserî bi-'ulemâ'i şibhi'l-kârretî'l-Hindiyeti'l-Bâkistâniyye", *Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri*, Düzce 2007, s. 191; İslam Demirci, "Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (1893-1975)", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6, Konya 2005, s. 497-502; Salih Tuğ - M. Kâmil Yaşaroğlu, "Muhammed Hamîdullah", *DİA*, XXX, 534.

MEHMET BOYNUKALIN

EFSÂR, İrec

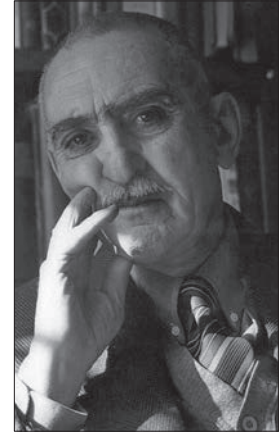
(إبرح أفسار)

(1925-2011)

İranlı kütüphaneci
ve bibliyografya uzmanı.

Tahran'da doğdu. Babası devrin tanınmış aydınlarından *Âyende* dergisinin kurucusu Mahmûd Efsâr Yezdî'dir. İrec lisede okurken Pervîz Nâtil Hânlerî, Zebîhullah Safâ gibi meşhur hocalarının etkisiyle edebiyat dünyasına ilgi duydu. Bu sırada Encümen-i İrânşinâsî'ye (İranoloji derneği) üye oldu ve derneğin kültürel faaliyetlerine katıldı. *Âyende* dergisinde babasının yanında yayımcılık ve yönetim konularında da tecrübe kazanmaya başladı, çalıştığı *Cihân-ı Nev* dergisinde de bu deneyimlerini iletmeye çalıştı. Yüksek öğrenimini 1949'da Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Ertesi yıl Şerîf ve İrânşehr liselerinde Farsça öğretmenliği yaptı, bir yıl sonra Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi'ne kütüphaneci olarak tayin edildi. Bunun yanı sıra birçok dergide yayımcılık çalışmalarını sürdürdü. 1952-1955 yılları arasında *Mihr* dergisinin başeditörlüğünü üstlendi. 1952'de Muhammed Takî Dânişpejûh ile birlikte İran araştırmaları alanında dönemin en etkili dergisi olan *Ferheng-i İrân-zemîn*'i çıkarmaya başladı. Yayım faaliyetlerini, 1954'te İran'da basılan kitaplar hakkında bilgi vermek üzere Millî Kütüphane ile beraber çıkardığı *Kitâbhâ-yi İrân* (daha sonra *Kitâbşinâsî-yi Millî-yi İrân*) adlı eserin ilk cildiyle sürdürdü. 1954-1956 yıllarında *Sûhan* dergisinin başeditörlüğünü, 1955-1961 arasında *Kitâbhâ-yi Mâh* dergisinin müdürlüğünü yürüttü. Dünyaya klasiklerini Farsça'ya çevirme ve Fars edebiyatının temel metinlerini neşretme amacıyla oluşturulan Bûngâh-ı Terceme ve Neşr-i Kitâb adlı kurumun müdürü İhsan Yârşâtîr'in 1956-1963 yıllarında öğrenim amacıyla yurt dışına gitmesi üzerine bu süre zarfında onun yerine görev yaptı.

1956 yılında UNESCO tarafından düzenlenen modern kütüphanecilik ve eğitimle ilgili toplantıya katılarak bu konudaki

İrec Efsâr

gelişmeleri yakından takip etti. 1958-1979 yılları arasında İhsan Yârşâtîr'in kurduğu *Râhnâme-yi Kitâb* adlı derginin editörlüğünü yaptı. Efsâr, en önemli çalışması sayılan Farsça makaleler bibliyografyasının (*Fihrist-i Maḳâlât-ı Fârsî*) birinci cildini 1959'da çıkararak bu alandaki ilk faaliyeti gerçekleştirdi. Kahire'de Ma'hedü'l-mah-tûtâtî'l-Arabiyye'nin müdürü Selâhaddin el-Müneccid'in tavsiyesi üzerine, 1961'de Muhammed Takî Dânişpejûh ile birlikte Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi yayını olarak yazma eserler hakkında bilgi veren *Neşriyye-i Nüşahâ-yı Haṭṭî'yi* başlattı ve 1979 yılına kadar devam ettirdi. 1963'ten itibaren Tahran'da yüksek okul seviyesindeki Dânişserâ-yi Âlî'de kütüphanecilikle ilgili dersler verdi. 1964'te Tahran Üniversitesi'ndeki yayınlar müdürlüğüne tayin edildi. Ertesi yıl 1979'a kadar görevde kalacağı aynı üniversitenin merkez kütüphanesi müdürlüğüne getirildi. 1966'da kütüphane ve kütüphanecilikle ilgili etkili bir yayın organı olan *Kitâbdârî* dergisini çıkarmaya başladı. Aynı yıldan itibaren Tahran Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde on yıl sürecek olan tarihsel dokümanlar ve İran mahallî tarihiyle ilgili derslere girdi. Bu dönemdeki yoğun çalışmaları sırasında bazı dergi ve kurumlarda çeşitli görevler üstlenmeye devam etti. 1969-1972 arasında *İrânşinâsî* dergisinin yöneticiliğini de yaptı. Emekliliğiyle aynı yılla rastlayan 1979 İran İslâm Devrimi'nden sonra hayatında yeni bir dönem başladı. Yakalandığı kanser hastalığının ağırlaşmasından birkaç ay öncesine kadar araştırma projeleri, kültürel araştırmalar, yazı ve yayın faaliyetlerini sürdürdü. 1958'den beri çıkardığı *Râhnâme-yi Kitâb* dergisi kapanınca aynı muhtevada babasının kurduğu *Âyende*'yi tekrar çıkarmaya başladı ve 1993 yılına kadar yayımını sürdürdü.

Mart 2011'de Tahran'da vefat ettiğinde geriye 300'e yakın kitap ve 2000'in üzerinde makale bıraktı.

Eserleri. İrec Efşâr'ın bazı eserleri şunlardır: **Telif:** *Fihrist-i Maḳâlât-ı Fârsî* (I-VII, Tahran 1340-1385 hş., 1389 hş./2010); *Kitâbşinâsî-yi Firdevsî* (Tahran 1347 hş.); *Fihrist-i Maḳâlât-ı İrânşinâsî Der Zebân-ı Arabî* (Tahran 1356 hş.); *Hey'et-i Ümenâ-yi Kitâbhânehâ-yi 'Umûmî-yi Kişver* (Tahran 1357 hş.); *Yâdigârâ-yi Yezd* (I-III, Tahran 1374 hş.); *Nâdire-i Kârân* (609 İranlı meşhur şahsiyetin biyografisini içerir, Tahran 1383 hş.); *Gülgeşt der Vaṭan, Sefer-i Nâmçe* (Tahran 1384 hş.); *Defter-i Târîh* (Yezd 1384 hş.); *Fihristnâme-i Kitâbşinâsîhâ-yi İrân* (Tahran, ts.).

Neşir: *Neşr-i Fârsî-yi Mu'âşır* (Tahran 1330 hş.); Ebû Tâhir Semerkandî, *Semerîyye* (Tahran 1331 hş.); Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, *Hâlât ü Sühanân-ı Şeyh Ebû Sa'îd* (Tahran 1331 hş.); Mirza Muhammed Han Kazvîni, *Yâddâştâ Ḳazvîni* (I-X, Tahran 1332-1354 hş.); Yahyâ b. Ahmed el-Bâharzî, *Evrâdü'l-ahbâb ve fuşûşü'l-âdâb* adlı eserinin *Fuşûşü'l-âdâb* başlıklı ikinci bölümü (Tahran 1345 hş., 1358 hş.); Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Pendnâme* (Tahran 1345 hş.); Ahmed b. Hüseyin b. Ali Kâtib, *Târîh-i Cedîd-i Yezd* (Tahran 1345 hş.); Hüseyin Ebüverdi, *Enîsü'l-âşîkîn* (Tahran 1346 hş.); Ebû Ca'fer Muhammed Kâtib, *Şerâ'î-i Mürîdî* (Tahran 1346 hş.); Hâfız-ı Şîrâzî, *Dîvân-ı Köhne-i Hâfîz* (Tahran 1348 hş.); *Maḳâlât-ı Taḳîzâde* (I-X, Tahran 1349-1358 hş.); *Nâme-hâ-yı Ḳazvîni be Taḳîzâde* (Tahran 1349 hş.); Ubeyd-i Zâkânî, *Dîvân-ı Ubeyd-i Zâkânî* (Tahran 1352 hş.); Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî, *Âdâbü'l-mürîdîn* (Tahran 1358 hş.); Ahmed el-Gazzâlî ve Seyfeddin el-Bâharzî, *Dû Risâle-i 'İrfânî der 'Aşḳ* (Tahran 1359 hş.); Hasan Vüsûkuddeve, *Dîvân-ı Vüşûḳ* (Tahran 1363 hş.); Gulâm Hüseyin Sâdikî, *Heftâd Maḳâle* (I-II, Tahran 1369-1371 hş., Yahyâ Mehdevî ile birlikte); *Yağmâ-yı Sî ve Düvvüm* (Tahran 1371 hş., Kudretullah Rüşenî Za'ferânî ile birlikte); Muhammed b. Mahmûd Zengî, *Zengînâme* (Tahran 1372 hş.); Gulâm Reşîd-i Yâsemî, *Maḳâlehâ ve Risâlehâ* (Tahran 1373 hş., Muhammed Resul Deryâgeşt ile birlikte); Sirâc-ı Şîrâzî, *Tuḫfetü'l-muḫibbîn* (Tahran 1376 hş.); Muhammed Şefîk Hemedânî, *Şehr Âşûb* (Kum 1376 hş.).

İrec Efşâr ayrıca birçok dergide makale yazmış ve ilmi toplantılarda tebliğ sunmuştur (eser ve makalelerinin tam listesi için bk. "Kitâbşinâsî-yi Ber Güzîde-i İrec

Efşâr", *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of İraj Afshar*, ed. Kambiz Eslami, Princeton 1998, s. 1-35). İrec Efşâr hakkında yapılan yayınlardan bazıları şunlardır: Mohsin Bâkîrzâde, *Ercnâme-i İrec: Be Pâs-i Nîm Ḳarn Sevâbîḳ-ı Dîraḫşân-ı Ferhengî vü Dânişgâhî-yi Üstâd İrec Efşâr* (Tahran 1377 hş./1998), Kambiz Eslami, *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of İraj Afshar* (Princeton 1998), Seyyid Ferîd Kâsimî, *İrânşinâs-ı Mecelle-nîgâr: Zindegî u Kârname-i Maṭbû'âtî-yi İrec Efşâr* (Tahran 1389 hş./2011).

BİBLİYOGRAFYA :

"Kitâbşinâsî-yi ber Güzîde-i İrec Efşâr", *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of İraj Afshar* (ed. Kambiz Eslami), Princeton 1998, s. 1-35; Tahmürs Sâcîdî, "İrec Efşâr, İrânşinâsî ve Cihânşinâsî-yi İrân", *Gilân-ı Mâ*, XI/3, Reşt 1390 hş., s. 11-22; Mahmûd Nikûye, "İrec Efşâr Peder-i Kitâbşinâsî-yi Nevîn-i İrân", a.e., s. 40-47; İsmâil Şafak, "İrec Efşâr, İrâde Ma'tûf be-İlm", a.e., s. 107-112; M. Ali Azîzî, "Be Yâd Üstâd İrec Efşâr", a.e., s. 113-118; Seyyid Ferîd Kâsimî, "Sergüzeşt-i İrec Efşâr", *Kitâb-ı Mâh-ı Külliyyât*, XIV/6, Tahran 1390 hş., s. 62-71; a.mlf., "Kitâbdâr-ı Kitâb-ı Âferîn: Zindegî Kitâbverzâne-i İrec Efşâr", a.e., s. 94-97; a.mlf., "İrec Efşâr ve Târîh-i Maṭbû'ât-ı İrân", *Cihân-ı Kitâb*, XVI/1-2, Tahran 1390 hş., s. 103-106; Mihrân Efşârî, "Ḳahramân-ı Zindegîm, İrec Efşâr", a.e., s. 107-115; Pürî Sultânî, "Naḳş-ı İrec Efşâr der Kitâbdârî-yi Nevîn-i İrân", *Kitâb-ı Mâh-ı Külliyyât*, XIV/6 (1390 hş.), s. 75-81; J. Gurney, "Obituary İraj Afshar, 1925-2011", *Iran*, XLIX, London 2011, s. V-IX; Mohammad Hossein Azîzî, "In Memory of İraj Afshar (1925-2001), A Renowned Scholar of Iranian Studies", *Archives of Iranian Medicine*, XIV/4, Tahran 2011, s. 303-307; M. İbrâhim Bâstânî Pârîzî, "Yek Şem'ak-ı Kühî ber Mezâr-ı İrec Efşâr", *İrânâme*, XXVII/1, Bethesda 2012, s. 72-88; Nâsîrüddin Pervîn, "Pe-yâyend Nîgârîhâ-yi Mândîgâr-i Efşâr", a.e., s. 90-97; Abdolhossein Azarang, "İraj Afshar: An Irreplaceable Man", a.e., s. 269-278.

 RIZA KURTULUŞ

EĞRIDERE PALANKASI

Makedonya'nın kuzeydoğusunda bir kasaba.

Bugün Kriva (Eğri) Palanka adıyla anılır. İçinden geçen küçük akarsu (Vardar ırmağının kolu olan Kriva Reka) sebebiyle Osmanlı kaynaklarında Eğridere şeklinde geçer. Daha sonra Eğridere Palankası adı yaygınlaşmıştır. Osmanlı idaresi sırasında Kosova vilâyetinde yer alan bir kaza merkeziydi ve büyük ölçüde Ortaçağ dönemi Slavişte'siyle (Slavişte) aynı topraklara sahipti. Osmanlı hâkimiyetinin ilk yüzyıllarında, hatta XIX. yüzyıla kadar burası Osmanlı tahrir ve cizye defterlerinde Nâhiye-i Slavişte olarak kaydedilmiştir. Eğridere Palankası ise Osmanlılar tarafından, XVII. yüzyılın

başlarında تنها ve dağlık bölge halkını barışa kavuşturmanın yanı sıra kontrolü zor olan araziye askerî ve idarî bir merkez oluşturmak amacıyla kurulmuştur.

Bölgeye dair yazılı kaynaklar oldukça sınırlıdır. Slavişte'nin bilinen ilk tarihî kaydı Bizans dönemine 1019 yılına kadar iner. Burası XII. yüzyılın sonunda yeniden kurulan Bulgar Çarlığı'na dahil edildi. XIV. yüzyılın başlarında bölge Sırp Krallığı'nın bir parçası oldu. Bununla ilgili bir belge, Sırp Kralı Milutin'in Slavişte'de yer alan birkaç köyü Halkidikiya yarımadasında Athos dağındaki büyük Hilendar Manastırı'na bağışladığı tarih olan 1321 yılına aittir. Sırp İmparatoru Çar Dušan'ın 1355'te Slavişte'yi parçalara ayırmasının ardından bölge umumiyetle özerk olan, Velbujd / Velbuzd'da yerleşmiş Dejanoviçler'e bağlandı. 1371'de Prens Konstantin Dejanoviç, I. Murad ve Yıldırım Bayezid'e hizmet eden bir Osmanlı beyi durumuna geldi. Onun, 1395'te Eflak'ta meydana gelen Rovine savaşı sırasında uygun bir vâris bırakmadan ölümünün ardından toprakları Osmanlılar tarafından ilhak edildi ve Köstendil sancağı (Kostadin-ili) adını aldı. Slavişte büyük Köstendil kazasının bir nahiyesi oldu, Tanzimat reformlarına (1865) kadar da böyle kaldı. Bu tarihten sonra Eğridere Palankası kazasına bağlandı ve yeni kurulan Üsküp merkezli Kosova vilâyetinin bir parçası haline geldi. XVII. yüzyılda, Eğridere Palankası'nın kurulduğu yerin birkaç kilometre uzağında Aziz Joakim Ossogovski Manastırı yer almaktaydı. Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin kurucularından biri olan bu azizin biyografisine göre manastır Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos döneminde (1143-1180) kuruldu. 867'de (1463) Fâtilh Sultan Mehmed Bosna'ya yaptığı seferde Ossogovski Manastırı'nda kaldı. Manastıra dair günümüze ulaşan en eski Osmanlı arşiv belgesi olan 925 (1519) tarihli Osmanlı tahririnde (BA, MAD, nr. 170) manastıra bizzat Fâtilh Sultan Mehmed tarafından geniş çaplı vergi kolaylıkları sağlandığı görülür.

Osmanlı öncesi dönemde Slavişte'nin idarî merkezi bugün harabe haline gelmiş olan aynı isimli köyün üzerinde yükselen Opila Kalesi idi. Günümüz Kriva Palanka'nın doğusuna doğru daha önceleri Rumca Saranda-Poron diye bilinen uzun, dar bir geçit yer almaktadır. Osmanlılar bu geçide aynı mânaya gelen Kırk Geçit adını verdiler. Kriva Palanka'nın 6 km. doğusundaki Krklja köyünün altında bu unutulmuş isim günümüze ulaştı. 1570 tarihli Slavişte nahiyesi tahririne göre